

Langs de IJssel

Zicht op de Duursche Waarden over de rivier

Henk van der Scheer

In het gebied van de huidige IJssel duwden gletsjers ooit door hun gewicht de ondergrond opzij. Na terugtrekken van het ijs werden door de wind zandduinen opgeworpen. Vervolgens steeg de zeespiegel en trad in grote delen van Nederland veenvorming op, ook in het dal van wat nu de IJssel is.

In die tijd was er geen verbinding tussen Rijn en IJssel en waterde de huidige Achterhoek via het veen langs de Oude IJssel af op een binnenmeer bij de tegenwoordige Flevopolder en later op de Noordzee. Ontbossing in Duitsland maakte dat de Rijn steeds meer water te verwerken kreeg en er ontstond een verbinding met de Oude IJssel. De IJssel had in de Middeleeuwen haar grootste waterafvoer en toen ontstonden de grote kronkelwaarden: Cortenoever bij Brummen, de Rammelwaard bij Voorst, de Ravenswaarden bij Gorssel, de waarden bij Wilp en Scherenwelle bij Wilsum en andere. In de riviermonding groeiden slik- en zandplaten en zo ontstond de IJsseldelta.

Mensenwerk in de IJsselstreek

Het gebied was nogal drassig en de meanderende stroom liet allerlei bezinksel achter. Daardoor ontstonden langs de rivier rivierduinen en voedselrijke kleigebieden waar, na jaren, flinke bossen groeiden. Het waren gebieden waar de natuur zonder beperkingen haar gang kon gaan. Dat veranderde geleidelijk toen er mensen kwamen wonen. Op de voedselrijke grond konden gewassen goed groeien. Om te voorkomen dat alles wegspoelde, wierpen de eerste vaste bewoners er terpen op - langs de grote rivieren heten dat donken - en later zomer- en winterdijken. Zo ontstonden de uiterwaarden zoals wij ze kennen. Het werd uiteindelijk een gebied van landbouw en veeteelt, met in de

vorige eeuw veel fruit. Karakteristiek voor het IJsselgebied waren toen hoogstamboomgaarden met daaronder grazende brandrood en later roodbont Maas-, Rijn- en IJsselvee. Maar er gebeurde meer.

Tussen de inperkende dijken werd de IJssel goed bevaarbaar en vormde dus een uitstekende handelsroute; ook dat had z'n invloed op de omgeving. Deventer, Kampen, Zwolle en Zutphen waren allemaal lid van de Middeleeuwse Hanze, het handelsverbond van steden in Nederland, Duitsland, Engeland, Denemarken, Zweden en Vlaanderen. Later werd de IJssel met kribben nog verder aan banden gelegd. De monding verzandde echter en daardoor kreeg de IJssel steeds minder en de Waal steeds meer Rijnwater te verwerken. Om dat probleem op te lossen werd omstreeks 1700 het Pannerdensch kanaal gegraven, als nieuwe verbinding tussen Rijn en IJssel. Momenteel stroomt maar ongeveer een tiende van het Rijnwater via de IJssel naar het IJsselmeer.

Van steenfabriek naar natuurgebied

Een andere ontwikkeling was de winning van klei en zand. Alleen al tussen Deventer en Zwolle waren vijf steenfabrieken waarvan de laatste begin zeventiger jaren is gesloten. Toen de tichelgaten en zandputten in onbruik raakten, kreeg de natuur daar vrij spel. In 1995 werden er in de uiterwaarden van de IJssel vier gebieden aangewezen (als Rijksnatuurmonument) waar de natuur voorrang krijgt: ten noorden van Deventer, tussen Olst en Wijhe bij Den Nul, bij Windesheim en bij Zalk-Wilsum. Tegenwoordig zijn vrijwel alle 'buitendijkse', dus in de uiterwaarden gelegen, natuurgebieden aangewezen als Natura 2000-gebied 'Uiterwaarden IJssel'. De rivier zelf hoort daar overigens niet bij. Die natuurgebieden vormen een kleinschalig oud cultuurlandschap van rivierduinen, stroomdalgraslanden, kievitsbloemhooi-

landen, glanshaverhooilanden en natte, ruige graslanden. In die stroomdalgraslanden groeien en bloeien vele kenmerkende bloemen (o.a. tripmadam, zacht vetkruid, sikkelklaver, veldsalie, kleine ruit, kleine pimpernel, echte karwij, karwijvarkenskervel, weidegeelster en ereprijssoorten). In de plassen groeien drijvende waterplantenvegetaties. De monding van de IJssel is van belang voor rivierfonteinkruid. Andere gebieden die aansluiten op de zandgronden, zijn van belang vanwege hardhoutooibos met zomereik, gladde iep en es, en een onderbegroeiing van gewone vogelmelk en slangenlook. Bekende en fraaie complexen hardhoutooibos liggen in Cortenoever, Fortmond/Duursche waarden, Hoenward bij Hattem en het Zalkerbos.

Duursche waarden

Een van de bekendste natuurgebieden daar zijn de Duursche waarden bij Den Nul. In dat gebied ligt een oude rivierarm. Er zijn moerassen, er is riet, ruigte, arm en rijk grasland, struweel en een zachthoutooibos met wilgensoorten en populier. Ook ontwikkelt er zich op de wat hogere gronden een hardhoutooibos. Verder zijn er kleigaten en steenovens waar een steenfabriek heeft gestaan, kortom alle elementen van een uiterwaardengebied. Samen met de Vorchterwaarden, iets verder stroomafwaarts aan de overkant van de IJssel, ontwikkelt Staatsbosbeheer beide waarden in één project. De Vorchterwaarden bestaan vooral uit stroomdalgrasland met heggen, zoals traditioneel veel voorkwam in het rivierengebied. Diverse bloemsoorten zijn er te vinden, zoals kattenstaart, cichorei en rivierkruid. Door de vergravingsprojecten langs de rivier, nodig voor het realiseren van de veiligheidsdoelstelling en het beter inrichten van natuurgebieden gedijen langs de IJssel ook de distels.

Imker in de IJsselvallei

Binnendijks, niet ver van die Vorchter waarden, woont Adrie Hottinga, imker en natuurliefhebber. Voor zijn werk bij Staatsbosbeheer heeft hij vele jaren in het buitengebied rondgelopen. Tegenwoordig vertegenwoordigt hij Staatsbosbeheer in diverse werkgroepen die gaan over gebiedsontwikkeling en inrichting, voor Flevoland, Overijssel en Gelderland. Hij bepaalt mede het beleid, ook met betrekking tot het plaatsen van bijenvolken in terreinen van Staatsbosbeheer. Wat dat laatste betreft ligt hij zo af en toe in de clinch met collega's op het werk die vooral solitaire bijen willen beschermen.

Al tijdens zijn opleiding aan de tuinbouwschool in Frederiksoord mocht hij daar de bijen en de fruitbomen verzorgen. Zo werd de kiem gelegd voor twee van zijn huidige passies: het houden van 6-8 bijenvolken en het verzorgen van diverse fruitbomen in de tuin en de boomgaard rond zijn huis. Hij verzamelt vooral hoogstambomen van zeldzame oude appel- en perenrassen die vroeger langs de IJssel werden geteeld. Overigens verzamelt hij nog veel meer, zoals oude gereedschappen en imkerspullen. Zijn twee schuren zijn een eldorado voor verzamelaars. Veel van die spullen verkreeg hij door ze te ruilen voor een paar potten honing. Naast zijn werk, de bijen, zijn vijftiental schapen en z'n tuin is hij vooral druk in het vrijwilligerswerk (vaak als bestuurslid) voor verenigingen en stichtingen. Zo is hij al weer 30 jaar voorzitter van de afdeling Heerde van de VBBN/NBV, was hij jaren lang bestuurlijk actief bij het SOVON-vogelonderzoek Nederland, telt hij nog steeds regelmatig ganzen en andere vogelsoorten, o.a. de

kwartelkoning en inventariseert hij bomen in natuurgebieden. Na 'Frederiksoord', werd de liefde voor het bijenhouden geactiveerd door een imkerende buurman, fietsenmaker in Baambrugge, die zijn bijenvolken plaatste in boomgaarden langs de Vecht in Breukelen. In Vorchten begon voor Adrie de hobby pas echt, met eigen bijen.

Dracht tot en met de linde

In het voorjaar is er veel dracht, eerst diverse wilgensoorten en daarna grootfruit en paardenbloem. Dan begint de lindedracht. Zelf heeft hij bomen van bijna alle lindesoorten aangeplant (de Chinese linde ontbreekt nog) en ook de gemeente Heerde, waartoe Vorchten behoort, is daarmee actief bezig. "Helaas valt er na de lindedracht niet veel meer te halen in het buitengebied", aldus Hottinga. "Mijn bijen staan eigenlijk wat te ver af van de natuurgebieden in de uiterwaarden. De bijen van mijn collega-imkers bij Heerde hebben het wat dat betreft duidelijk beter met de 'stadsdracht'. In augustus gaan mijn bijen daardoor met enige achterstand in ontwikkeling naar de heide ten noordwesten van Heerde. Eigenlijk zou ik tussendoor moeten reizen, maar daarvoor ontbreekt me de tijd. Overigens slinger ik drie keer – na de bloei van het fruit en de paardenbloemen, na de lindebloei en na de heidedracht en dat levert me voldoende honing op. Een deel verkoop ik, de rest geef ik weg en niet te vergeten ruil ik tegen diensten, boeken, gereedschappen en imkerspullen. Ja, ik heb het druk en ik doe veel, maar ik leid wel een veel voldoening gevend leven." En dan hebben we het nog niet gehad over zijn gezin en poes Bas die het gesprek vooral slapend bijwoont tussen de stapels papier op zijn werktafel.

Beheer in de Duursche Waarden

IJssel bij Wilp